

Ünite 5: Balkanlar'ın Ekonomisi, Ticari ve Finansal Yapısı Ekonomik Altyapı

Coğrafi özellikleri ve iklim koşulları Balkanlar'a, zengin tarım ve hayvancılık imkânları sunmaktadır. Bölge hububat ve bahçecilik açısından verimli topraklara sahiptir. 16. yüzyıldan itibaren kalkerli topraklarda yetişen buğdayın yerini, tahılların içinde adeta Balkanlar'a özgü olan mısır almıştır. Karpatlar'ın yamaçlarına dek üzüm bağları gelişip büyürken pirinç, pamuk ve tütün komşu vadilerde yetişen ürünler arasında yer alır. Bulgaristan ve Sırbistan'ın dağlık alanlarında erik ve elma bahçelerine rastlamak mümkündür. Hayvancılık sektörüne bakıldığında güneyde koyun, kuzeyde sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yakın geçmişte doğum oranlarında görülen ani düşüşlerin zorlamasıyla, tarımda gerçekleştirilen modernleşme, maden çıkarma ve imalat sanayilerindeki gelişme ve kırsal alanlardan şehirlere olan göçler, Balkan dağlarının eski önemini yitirmesine yol açmıştır. Tarımla uğraşan nüfus, verimli ovalarda toplanmıştır. Ovalık alanlarda tarımda sulama, gübreleme ve makineleşme gerçekleşmiş ve böylece bölge tarım ürünleri ihraç eder duruma gelmiştir.

Yunanistan'ın ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanır. Topraklarının %29'una yakın bir bölümü tarıma elverişlidir. Çoğu bölgeler dağlık olduğundan tarım için müsait geniş ve verimli ovalar ve sulama ihtiyacı için gerekli akarsu miktarı azdır. Buna rağmen nüfusun %30'una yakını tarım ve hayvancılıkla uğraşır. En önemli tarım ürünleri; tahıl, tütün, pamuk, pirinç, zeytin, üzüm, meyve ve sebzedir. Son yıllarda meyveciliğe ve sebzeçiliğe çok önem verilmiştir. Özellikle kuru üzüm, limon ve portakal yetiştirilir. Hayvancılık gerektiği kadar gelişmemiştir. Kendisinin et ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu sebeple et dış pazarlardan satın alınmaktadır. Yunanistan balıkçılık bakımından çok gelişmiş bir ülkedir. Çok çeşitli türde balık avlanır ve yetiştirilir. İçinde soğutucuları bulunan özel balıkçı tekneleri yapılmıştır. Açık denizlerde avlanan balıkçı filosu, ülkeye dondurulmuş balık temin etmektedir. Yunanistan yeraltı madenleri bakımından çok zengin bir ülkedir.

Başlıca madenleri; boksit, krom, mermer, demir, nikel, amiyant, magnezyum, bakır, kurşun, linyit, zımpara, sülfür, alüminyum ve petroldür. En önemli endüstri kolları tekstil, kimyevi maddeler, gıda, çimento ve metal endüstrisidir. Ekonomik açıdan bakıldığında,

1981'den beri AB üyesi olan ve 2001 yılında Avro bölgesine (Euro Zone) katılan Yunanistan'da tarım sektörü %8,3, endüstri sektörü %27,3'lük bir yer tutar. Hizmet sektörü ise başta turizm olmak üzere %64,4'lük pay ile en yaygın olanıdır. Bundan başka kimya/ilaç endüstrisi Yunanistan'da oldukça gelişmiştir. İhracat-ithalat yapılan belli başlı limanları arasında Aleksandrupolis-Dedeağaç limanı ile Kavala, Selanik, Pire, Patras, Korfu ve Volos limanları sayılabilir. Dış ticarete işbirliği yaptığı en önemli ülkelerin başında Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda ve ABD gelmektedir.

Arnavutluk topraklarının üçte biri ormanlarla kaplıdır. Akdeniz kıyısındaki düzlükler makiliktir. Arnavutluk'ta üç binden ziyade bitki türü çeşitli sanayilerde ve tıpta kullanılır. Sayıları azalan yabani hayvanlar koruma altına alınmıştır. Arnavutluk maden kaynakları bakımından zengindir. Düşük kaliteli linyit kömürü, petrol ve doğal gaz önemli enerji kaynaklarıdır. Ayrıca, krom, nikel, bakır, demir, kurşun, kükürt ve çinko boksit yatakları bulunmaktadır. Az miktarda petrol ve kömür kaynakları mevcuttur. Yine 11 büyük, 152 küçük nehir ve kollardan oluşan yoğun bir hidrografik ağ ve zengin su kaynaklarına sahiptir. Ülkede 247 göl ve 200 civarında toprakaltı su kaynağı bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra zengin bir bitki örtüsüne de sahiptir. Arnavutluk Avrupa'nın en az gelişmiş bölgelerinden birisidir ve bunda da özellikle Soğuk Savaş döneminde uygulanan ekonomi politikalarının payı büyüktür. 1990'lardan sonra serbest piyasa ekonomisine geçişin yarattığı ekonomik ve siyasal sıkıntılarının neden olduğu sorunların yanı sıra ülkedeki teknolojik gerilik ve altyapı yetersizliği genel ekonomik zayıflığın temel nedenidir. Bu nedenle Arnavutluk deri ve tekstil ağırlıklı ihracatına karşılık büyük oranda teknoloji ithal eden bir ülke konumundadır.

Bulgaristan'da tarım gelişmiştir. En önemli ürünü buğdaydır. Buğdaydan sonra hayvan yemi olarak kullanılan mısır ikinci sıradadır. Diğer önemli ürünleri, arpa, çavdar, nohut ve pirinçtir. Sanayide kullanılan bitki üretimini artırmak için büyük çaba harcanmaktadır. Yağ elde etmek için yetiştirilen ayçiçeği önemlidir. Şekerpancarı üretimi iç tüketimi karşıladığı gibi ihraç da edilmektedir. Üretilen pamuk tekstil sanayisi için elverişlidir. Tütün yüksek kalitede olup ihracat ürünüdür. Üretilen gül yağı parfüm sanayisinde önemlidir. Ormanlar, ülkenin %30'unu kaplar ve kerestecilikte kullanılır. Ormanlarda geniş yapraklı ağaçlar, meşe, kayın, yaban elması gibi ağaçlar bulunur. Bahçe ürünleri, sebze, meyve, domates, haşhaş, yetiştirilir ve Orta Avrupa ülkelerine satılır. Bağcılık ve konserveçilik gelişmiştir. Ancak hayvancılık pek gelişmemiştir. Besicilik ise her geçen yıl gelişmektedir. Bu küçük Balkan ülkesinde üretilen şarap ve beyaz peynire özellikle Batı ülkelerinde ciddi bir rağbet vardır. Küçük bir ülke olmasına rağmen

Bulgaristan hiç de azımsanmayacak bir sanayiye sahiptir. Ülkenin en önemli ihracat ortakları sırasıyla Almanya (%11), İtalya (%10), Romanya (%9,5), Yunanistan (%8,1), Türkiye (%7,9) ve Fransa' (%4,1)'dir. İthalat ortakları ise Rusya (%16,3), Almanya (%11,8), İtalya (%7,5), Romanya (%7,1), Yunanistan (%6), Türkiye (%5,2) ve Ukrayna (%4,2)'dir.

Romanya ekonomisinin %80'i tarıma ve %8'i endüstriye dayanır. Ülke topraklarının %90'ı ekime elverişlidir. Romanya, dünyanın önde gelen tahıl üreticisi ülkelerinden biridir. En önemli tarım ürünleri mısır, arpa, buğday, şeker kamışı, üzüm ve meyvedir. Bundan başka yulaf, çavdar, sebze, ayçiçeği, soya fasulyesi, tütün, pamuk, kenevir ve keten de yetiştirilir. Koyun, sığır ve kümes hayvanları yaygındır. Balıkçılık önemli bir gelir kaynağı olup daha çok mersinbalığı ve sakallı tatlı su balığı avlanır. Romanya büyük makine yapımı ve metal işçiliği bakımından dünyanın on dördüncü en gelişmiş ülkesidir. Daha çok lokomotif, traktör, elektrikli aletler ve yol delme teçhizatı yapılıdır. Endüstrisi esas olarak demir ve çelik üzerine kurulmuştur. Bundan başka çimento, kereste ve odun endüstrisi, gıda sanayi, elbise ve ayakkabı imalatçılığı, inşaat malzemeleri, tekstil ve kumaş dokuma, kimya sanayi, lastik eşyalar ve petrol ürünleri endüstrileri de gelişmiştir. Ülkede başlıca çıkarılan madenler; kömür, demir, petrol, metan gazı, boksit, manganez, kurşun, çinko, altın ve gümüşdür. Romanya dünyanın altıncı doğal gaz ve onuncu tuz üreticisidir. Takat doğal gaz üretimi kömür ve demir ithalatına bağlı kalmaktadır.

Sonuç olarak yer altı ve yer üstü kaynakları önemli olmakla birlikte, bölgenin ekonomik alt yapısı yetersizdir. Balkan yarımadasında yer alan linyit yataklarından ve su gücünden bolca yararlanılmasına rağmen, bölgede enerji sıkıntısı çekilmektedir. Bölge ülkelerinde, önemli ticaret açıkları bulunmaktadır. Bu açıklar. Batı Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerin gönderdiği paralar ve turizmde sağlanan gelirlerle kapatılmaya çalışılmaktadır. İşsizlik önemli bir sorundur.

İktisadi Dönüşüm ve Finansal Kriz

Balkan ülkeleri, piyasa ekonomisine geçme ve buna bağlı olarak özelleştirmeleri gerçekleştirme, demokratikleşme, sivil toplumu inşa etme, zihniyet değişimini sağlama, ulusal kimliği yeniden şekillendirme, uluslararası ilişkileri yeniden düzenleme gibi dönüşüm görevleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Gecikmeli olsa dahi, Balkan ülkelerindeki değişim ölçeği o kadar büyüktü ki siyasi ve ekonomik sistem ile kurumsal ve toplumsal yapı neredeyse eş zamanlı değişime uğramıştır. Bütün bunların yanında bazı Balkan ülkeleri savaşlar, sınırların belirlenmesi ve korunması gibi sorunlarla da başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Kosova'da savaş yılları sadece iktisadi dönüşüm sürecini geciktirmemiş, aynı zamanda yolların, köprülerin, elektrik şebekelerinin, okul ve hastanelerin onarılması veya yeniden inşa edilmesi gibi yeniden yapılanma çalışmalarını da zorunlu kılmıştır. Dönüşüm kavramı birbiriyle ilişkili üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi iktisadi dönüşüm unsurudur. Kurumsal, yapısal ve davranışsal değişimlere atıfta bulunan iktisadi dönüşüm sisteme sahip olup işlevsel piyasa ekonomilerini oluşturmaya çalışan ülkeler için kullanılmaktadır. Ekonomik sistemin dönüşümünü sağlamaya çalışan ülke ekonomileri de genel olarak geçiş ekonomileri olarak adlandırılmıştır. Dönüşüm kavramının ikinci unsuru siyasi dönüşümdür. Siyasi karar olmadan iktisadi dönüşümün gerektirdiği reformlar olmaz. Söz konusu reformlar ise demokrasi ve özgürlüklerin geliştirilmesini de gerektirmektedir. Dönüşüm kavramının üçüncü unsuru güvenlik dönüşümüdür. İktisadi dönüşüm sürecinin şartlarını dört temel maddede özetlemek mümkündür. Birincisi, piyasa ekonomisini destekleyen para ve maliye politikalarıyla makroekonomik istikrar sağlanmalıdır. İkincisi; ekonomik faaliyetler, fiyatlar ve piyasa işlemleri serbestleştirilmelidir. Üçüncüsü, kamu şirketleri yeniden yapılandırılmalı ve özelleştirilmelidir. Dördüncüsü, gerekli yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda, piyasaların işleyişine güven kazandırılmalı ve devletin ekonomideki yeri yeniden tanımlanmalıdır.

Balkanlar' da Genel Refah Seviyesi

Dünya Bankası'nın verilerine göre, 2010 yılında Arnavutluk, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan olmak üzere on Balkan ülkesinin toplam nüfusu 63,5 milyon kişidir. Bölgenin toplam yüzölçümü ise 745.652 kilometre karedir. Bu değerleriyle bölge nüfusu 2010 yılında Türkiye nüfusunun %87,3'ü, bölge yüz ölçümü ise Türkiye yüz ölçümünün %95'i kadardır. Diğer taraftan Dünya Bankasının verilerine göre on Balkan ülkesinin 2000 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplanan toplam 295 milyar dolarlık 2010 yılında, aynı yöntemle hesaplanan Türkiye'nin 389 milyar dolarlık GSYH'sının %76'sı kadardı. Bu tespit başlı başına Balkan ülkelerinde bir refah düşüklüğüne işaret etmektedir. Ancak ülkeler arası karşılaştırmaların daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesini sağlayan satın alma gücü paritesidir. Uluslararası Para Fonu'nun tahminlerine göre, 2009 yılında satın alma gücü paritesiyle hesaplanan Türkiye'nin GSYH düzeyi, 10 Balkan ülkesinin GSYH'lerinin toplamının %96'sı kadardı. Balkan ülkelerindeki refah düşüklüğünün birçok nedeni vardır. Her şeyden önce 1990'lı yıllarda eski

Yugoslavya coğrafyasında yaşanan savaşlar, bölgede önemli ekonomik tahribatlara ve yatırımlarda kullanılacak kaynakların önemli ölçüde tüketilmesine neden olmuştur.

Balkan ülkelerindeki refahın ne düzeyde olduğunu daha iyi anlamak için, bu ülkelerin satın alma gücü paritesiyle hesaplanan kişi başına düşen GSYH'lerini, 27 AB ülkesine ait ortalamayla kıyaslamakta fayda vardır. Balkan ülkeleri AB üyesi ülkelerin ortalamasına kıyasla çok daha düşük kişi başına düşen gelire sahiptir. Nitekim Eurostat'ın verilerine göre 2009 yılında, Kosova ve Yunanistan dışındaki Balkan ülkelerinin kişi başına düşen GSYH düzeyinin ortalaması, 27 AB ülkesindeki aynı ortalamanın yaklaşık %40'ına karşılık gelmiştir. Kuşkusuz,

Balkan ülkelerinin gelir göstergeleri AB'nin ilk 15 üye ülkesinin sahip olduğu gelir ortalamaları ile karşılaştırılırsa Balkanlardaki refah düşüklüğü daha belirgin olacaktır.

Enflasyon, Bütçe Dengesi ve Dış Borç

Balkan ülkeleri refah düzeyi açısından birbirlerinden farklılaşıyor olmakla beraber, makroekonomik dengesizlikler bakımından bazı benzerlikler göstermektedir. Enflasyonu hızlı yenmeyi başaran geçiş ekonomisi ülkeler, genelde hızlı reformcular olarak nitelendirilmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında da Balkan ülkeleri geç kalan reformcular olarak değerlendirilebilir.

Cari işlemler açığının GSYH'ye oranı açısından %0-5 kritik eşik olarak kabul edilmektedir. Yunanistan dışındaki Balkan ülkeleri bu kritik eşiği yıllardan beri aşmaktadır. Dünya Bankası'nın verilerine göre 2000-2010 döneminde OECD ülkelerindeki cari işlemler açığının GSYH'ye oranı ortalama olarak %0,6 ile -1,6 aralığında değerler almıştır. Bu husus da dikkate alındığında, Balkan ülkelerindeki cari işlemler açığının sağlıklı sınırlar dışında kaldığı anlaşılmaktadır. 1998- 2009 yılları arasında, iktisadi dönüşüm sürecini yaşamayan Yunanistan'da da cari işlemler dengesinin trendi, diğer Balkan ülkelerine ait ortalamaya benzerlik göstermiştir. Ancak kamu bütçesinin dengesi bakımından 2009 yılı itibariyle Yunanistan Balkan ülkelerindeki ortalamadan daha kötü durumda olup 2008 sonrası açığa çıkan ekonomik krizin en önemli sebeplerinden biri de budur. Gelişmiş AB ülkeleri dikkate alınarak hesaplanan Maastricht kriterlerine göre, kamu bütçesi açığının GSYH'ye oranı %3'ü aşmamalıdır. 2009 yılında Balkan ülkeleri arasında en büyük kamu bütçesi açığına %12,7 ile Yunanistan sahip olmuştur. %3 kritik eşiğini aşmayanlar ise Bulgaristan, Makedonya ve Kosova'ydı. Bütçe açığı değerlendirilirken, sürdürülebilir olup olmadığı önemlidir. Yapılan hesaplara göre, sürdürülebilir %3'lük bütçe dengesi için, enflasyon oranı %10'un altına düşme eğiliminde olmalı, kamu borcu ise GSYH'nin %60'ını aşmamalıdır. 2009 yılı itibariyle kamu borcu/GSYH oranı en yüksek Balkan ülkesi %113,4 ile Yunanistan'dı. Arnavutluk'un kamu borcu ise GSYH'sinin %59,7'si kadardı. Diğer Balkan ülkelerinin kamu borcu GSYH'lerinin %7'sinden %38,3'üne kadar değerler almıştır. Dolayısıyla 2009 yılında Yunanistan ve Arnavutluk dışındaki Balkan ülkelerinin kamu borçlarının daha sağlıklı sınırlar içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Balkanlar'da Finansal Sistem

Yunanistan dışındaki Balkan ülkelerinin merkezi planlı dönemde finansal sistemi, kaynakların değişik kamu işletmelerine ve sektörler dağıtılmasına ilişkin hükümet kararlarının kaydını tutan bir mekanizma görünümüne çok yakındı. Finansal sistem hükümetin sıkı kontrolü altında olduğu için, finansal düzenleme ve denetlemelere ciddi ihtiyaç duyulmamıştır. Diğer taraftan, bankaların, işletmelerin güvenilirliğini değerlendirme yükümlülüğü olmadığı gibi, söz konusu işletmelerin kredi talebini reddetme veya onları iflasa zorlama yetkileri de bulunmamıştır. Zararla çalışan kamu işletmelerine negatif reel faiz oranlarından krediler sağlanmış olması dışında, bu işletmelerin dış borçlanmasına da garantiler verilmiştir. Satılabilir finansal araçların geliştirilmemiş olması nedeniyle merkezi planlı Balkan ülkelerinde menkul kıymetler borsaları hiç yoktu. Bu nedenle merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, piyasa ekonomisinin gelişimini destekleyecek olan sağlam bir finansal sistemin oluşturulmasının önemi büyüktü. Ancak merkezi planlı dönemden devralınan miras, savaşlar, yüksek enflasyon dönemleri ve bankacılık krizleri gibi nedenlerden dolayı bölgedeki finansal sistemin gelişimi sıkıntılı bir süreçten geçmiştir.

Bankalara yönelik güvensizlik, sermaye piyasaları ve diğer finansal kuruluşların yeterince gelişmemiş olması, düşük harcanabilir gelirler gibi sebepler yüzünden, Balkan ülkelerinde tasarruf oranları uzun süre arzulanan seviyeye ulaşamamıştır. Oysa kalkınmak için yatırımlara, yatırımlar için ise tasarruflara ihtiyaç vardır. İlk başlarda Balkan ülkeleri finansal sektöre yönelik radikal reformlarda bulunmayı reddetmişlerdir. Bölgede söz konusu sektörün çalışmasını ve yapısını etkileyen esaslı değişiklikler ancak 1990'larm sonlarına doğru uygulanmaya başlamıştır. Nitekim bölgedeki bankacılık sektörüne istikrarın kazandırılması yönünde daha ciddi çabalar sarf edilmiş ve bu kapsamda bankacılık sektörünü düzenleyen yasal çerçeve geliştirilmiş, ayrıca finansal denetleme güçlendirilmiştir. Bankacılık sektörüne yönelik kısıtlamaların kaldırılması, sektöre girişlerin serbestleştirilmesi ve devlet bankalarının

özelleştirilmeleri yoluyla ise Balkan ülkeleri bankacılık sektörüne yönelik yabancı yatırımlar çekmeye başlamışlardır. İktisadi dönüştürün sürecini yaşayan Balkan ülkelerinde 1990'lı yıllar boyunca finansal sistemin varlıklarının %90'ından fazlası bankalara ait olmuştur. Bölge ülkelerinde günümüzde de aşağı yukarı benzer bir durum sürmekte ve bankacılık sektörü finansal sektöre egemen olmaya devam etmektedir. Sigortacılık, emekli fonları gibi diğer finansal faaliyetler ise düşük düzeyde kalmaya devam ediyor olmakla birlikte, son zamanlarda hızla büyümeye başlamışlardır.

Dış Ekonomik İlişkiler

Soğuk Savaş dönemi Balkan ülkelerini farklı siyasi kutuplara ayırmakla kalmamış, bölge ülkelerini ekonomik açıdan da birbirinden soyutlamıştır. Romanya ve Bulgaristan Varşova Paketi içinde bulunmuş, Türkiye ve Yunanistan ise NATO üyesi olmuştur. Diğer taraftan, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucuları arasında bulunmuş, Arnavutluk ise Avrupa'da 1961-1989 döneminde kendi içine en çok kapanan ülke olmuştur. Balkan ülkeleri Soğuk Savaş döneminde sadece siyasi ilişkilerini değil, kendi aralarındaki ticareti de düşük düzeyde tutmuşlardır. 1990 yılında YSFC'nin Romanya ve Bulgaristan ile olan dış ticareti, toplam dış ticaret hacminin çok küçük payım oluşturuyordu. Belirtilen yılda YSFC'nin Bulgaristan'a olan ihracatı, toplam ihracatının %0,7'sini, bu ülkeden gerçekleştirdiği ithalat ise toplam ithalatının %0,8'ini geçmiyordu. Benzer şekilde Bulgaristan ve Romanya'nın da bölgedeki ülkelerle olan dış ticareti düşük seviyelerde kalmıştır. 1990 sonrası dönemde, bütün Balkan ülkeleri Batılı ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye öncelik vermeye başlamıştır. Bir başka ifadeyle, bölge ülkelerindeki siyasi elit tercihini, Batı savunma ve güvenlik sistemi içinde yer alma, Batı ekonomisiyle bütünleşme ve AB üyesi olma doğrultusunda yapmıştır. Günümüzde bütün Balkan ülkelerinin en önemli dış ticaret ortağı AB'dir. 2006, 2007 ve 2008 yıllarına ait değerlerin ortalaması dikkate alındığında, bölge ülkelerinin dış ticaretinin yaklaşık %55'inin AB ülkeleriyle gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Aynı yıllara ait değerlerin ortalaması, AB ülkeleriyle gerçekleştirilen ticaret {Dayının Bulgaristan ve Yunanistan'da %60'lara, Arnavutluk ve Romanya'da ise %70'lere yaklaştığını göstermektedir.

Balkan ülkelerinin kendi aralarındaki ticarete gelince, 2006 ve 2009 yılları arasında Karadağ ve Kosova'nın bölge içi ortalama ticareti, toplam ticaret hacimlerinin sırasıyla yaklaşık %50'si ve %45'ine karşılık gelmiştir. Aynı dönemde Makedonya toplam ticaret hacminin ortalama %39'unu, Bosna-Hersek ise ortalama %34'ünü Balkan ülkeleri ile gerçekleştirmiştir. Belirtilen dönemde Romanya'nın bölge içi ticareti, toplam ticaret hacminin ortalama %5'i, Yunanistan'ın ise ortalama %7'si kadar olmuştur.

Uygulanan ekonomik kurallar bakımından Balkan ülkeleri iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategoride AB üyesi Yunanistan, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya bulunmaktadır. Bu dört ülkenin piyasalarında iş yapmayı düzenleyen, AB kurallarıdır. Dolayısıyla bu ülkelerde iş yapabilmek, değişik standartların sağlanmasına ve belirli izinlerin alınmasına bağlıdır. Bütün bunlar ise bölgesel düzeyde ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişiminin önünde engel olabilmektedir. İkinci kategoride Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan bulunmaktadır. Arnavutluk hariç, ikinci kategorideki Balkan ülkeleri 1990'ların başlarına kadar aynı devletin çatısı altında bulunmuş, bu yüzden piyasalarında aynı kurallar, aynı kanunlar ve aynı standartlar uygulanmıştır.

EBRD'den tam puan alınmasa dahi, Balkan ülkelerinin AB üyeliğinin gerçekleşmesiyle, iktisadi dönüşüm süreçlerinin de sembolik olarak tamamlanmış olacağı söylenebilir. Bu nedenle, 2007 yılında AB üyeliğine kabul edilen Bulgaristan ve Romanya'nın bunu başardığı söylenebilir. Ancak sadece bu iki ülke değil, Balkanlar'ın geri kalan ülkeleri de AB'deki ortalama refah seviyesini yakalayabilmek için, daha çok çaba sarf etmek zorunda kalacaklardır. Mevcut durum devam ettikçe ideolojik ayırım çizgisi anlamını yitirmiş olsa da, ekonomik refah koşulları bakımından Avrupa kıtası kendi içinde bölünmüş kalmaya devam edecektir.

Türkiye ile Ekonomik İlişkiler

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Balkan ülkelerinde piyasa ekonomisine geçiş sürecinin yaşanmaya başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle var olan ticari ve ekonomik ilişkileri de gelişim göstermeye başlamıştır. Ne var ki ekonomik ilişkiler yıldan yıla artıyor olmakla birlikte, henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. Ocak 2012 tarihi itibarıyla Türkiye'nin bütün Balkan ülkeleriyle ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Kosova hariç, Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ve serbest ticaret anlaşmaları da vardır. Diğer taraftan Karadağ hariç, Türkiye bölge ülkeleriyle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarını da imzalamış bulunmaktadır. Bütün bu hususların yanında, Yunanistan dışındaki Balkan ülkeleriyle

Türkiye'nin çözüm bekleyen ciddi sorunları bulunmadığı da hesaba katıldığında, önümüzdeki yıllarda Türk iş dünyasının Balkanlar'daki ekonomik varlığının daha fazla artması beklenebilir.

Bir genel değerlendirme yapılacak olursa Türkiye'nin bölge ülkeleriyle sahip olduğu serbest ticaret anlaşmaları,

bölgedeki özelleştirme süreçleri, yatırım teşvikleri, üçüncü ülkelerle ticaret imkânları ve nitelikli işgücüne erişim kolaylığı gibi unsurlar Balkanlar'ı Türk iş adamları açısından cazip kılmaktadır. Ne var ki Balkan ülkeleri Türk işadamlarına vize zorlukları ve bazı yasal engeller de çıkartmaya devam etmektedir. Bu nedenle Balkan ülkelerinde Türk yatırımcılara yönelik vize ve ikamet izni kolaylığının sağlanması yönünde çalışmalar sürdürülmelidir.

